

Panovec kot ponos, upanje ali razočaranje ?

Jože PAPEŽ*

Izvilleček:

Papež, J.: Panovec kot ponos, upanje ali razočaranje? *Gozdarski vestnik*, 62/2004, št. 9. V slovenščini, cit. lit. 4.

V prispevku, ki je kratek dopolnjen povzetek avtorjevih člankov iz monografije, ki je izšla leta 2001 ob 1000 letnici mesta Gorica, je prikazan relativni pomen primestnega gozda Panovec za ohranjanje biotske raznolikosti in dendrološke dediščine, izvajanje rekreacije, pridobivanje lesa in gojenje divjadi. Nakazani so tudi novi pogledi na uporabo in vrednotenje prostora.

Ključne besede: primestni gozd, Panovec, Nova Gorica, biotska raznolikost, dendrološka dediščina

1 UVOD

Leta 2001 je ob 1000 letnici mesta Gorica izšla monografija Panovec včeraj, danes, jutri. V monografiji o primestnem gozdu Panovec smo skušali zbrati vse dosedanje vedenje o tem enkratnem gozdu, ki ni bil nikoli v zasebni lasti. V letih 1999-2001 so pri raziskavah sodelovali: dr. Franc Batič (lišaji), dr. Igor Dakskobler (rastlinstvo), Mirjam Gorkič (dvoživke), Mirko Perušek (ptice), Katja Pobiljšaj (dvoživke), mag. Gabriel Seljak (glive), Marijan Šebenik (gozdna učna pot Panovec), dr. Staša Tome (plazilci), Bojan Zadravec (metulji), Igor Zadravec (divjad), Zoran Zavrtanik (obremenitve gozda) in urednik mag. Jože Papež (krajinske in ekološke značilnosti, dosedanje gospodarjenje z gozdovi, divjad, ohranjanje biotske raznolikosti in ovrednotenje prostora). Zaradi pomanjkanja časa in prezaposlenosti primernih raziskovalcev, nismo obdelali in prikazali pomembnih področij, kot so flora in favna tal, mahovi in epifitske združbe, žuželke in mali sesalci. Ravno tako ne more nihče jamčiti, da smo na področjih, ki smo jih v letih 1999-2001 raziskovali, registrirali vse v Panovcu prisotne vrste.

Na podlagi takratnega stanja in ugotovitev raziskav smo v monografiji s teoretskega in praktičnega vidika ocenili stopnjo ohranjenosti biotske raznolikosti, predvideli ukrepe za njeno ohranjanje in pospeševanje, ovrednotili prostor in predlagali prostorsko opredelitev izvajanja sorodnih dejavnosti. Končna ugotovitev je bila, da je Panovec enkratna zaplata kolikor toliko ohranjenega starega gozda v kmetijsko-urbani krajini, katerega osnovne naloge so ohranjanje biotske raznolikosti in dendrološke dediščine in zagotavljanje rekreacije meščanom Nove Gorice. Pridobivanje lesa in

izvajanje lova pa sta drugotnega pomena. Zato smo predlagali razdelitev Panovca na vzhodni in zahodni del. Vzhodni del naj bi bil namenjen predvsem ohranjanju biotske raznolikosti, v zahodnem delu pa bi usmerjali izvajanje tistih rekreativnih dejavnosti, ki niso preveč moteče za ohranjanje biotske raznolikosti in ki so sprejemljive za vse ostale uporabnike prostora. Ravno tako smo bili mnenja, da bi bilo za Panovec verjetno najbolje, da bi se Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS in Mestna občina Nova Gorica dogovorila o prenosu lastništva na Mestno občino Nova Gorica. Menili smo, da Mestna občina Nova Gorica verjetno ne bo obremenjena s prihodkom od lesa, tako kot dosedanj lastnik Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov, in bo pripravljena vlagati v ohranjanje biotske raznolikosti in dendrološke dediščine in v gradnjo, obnovo in vzdrževanje objektov za rekreacijo.

V treh letih se za ohranjanje biotske raznolikosti in dendrološke dediščine in za izboljšanje rekreacije meščanom Nove Gorice praktično ni veliko naredilo. Društvo inženirjev in tehnikov gozdarstva Posočja je leta 2001 s pomočjo Mestne občine Nova Gorica obnovilo gozdno učno pot Panovec in izdalo zgibanko namenjeno osnovnošolski mladini. Zavod za gozdove Slovenije-Območna enota Tolmin je za vse gozdove Panovca izdelal gozdnogojitvene načrte in analizo odkazila drevja za obdobje 1997-2003, kar omogoča boljše načrtovanje ohranjanja in pospeševanja biotske raznolikosti in izvajanja sečenj. V seznamu zavarovanih habitatov Natura 2000 (gozdna združba *Ornithogalo pyrenaici-Carpinetum*) pa se je poleg dosedanjega gozdnega rezervata v oddelku 3 uvrstilo tudi oddelke 2, 4, 7, 8 in 19.

* Mag. J. P., univ. dipl. inž. gozd., Cankarjeva 28, 5000 Nova Gorica

Ker je širša javnost, ne samo goriška ampak tudi slovenska, premalo seznanjena s pomenom gozda Panovec za ohranjanje biotske raznolikosti in dendrološke dediščine, kar bi lahko mimogrede opazovala pri izvajanju sprejemljivih rekreativnih dejavnosti, se mi zdi primerno, da se ji ga na kratko predstavi, hkrati pa tudi kaj se pričakuje od gozdarske in naravovarstvene stroke, lastnika Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov, koncesionarja SGG Tolmin, Mestne občine Nova Gorica in vseh ostalih uporabnikov prostora.

2 KRAJINSKE IN EKOLOŠKE ZNAČILNOSTI

Državni gozd Panovec, katerega skupna površina znaša 380,00 ha, od tega je 364,00 ha gozda, se nahaja v neposredni bližini mesta Nova Gorica. Predstavlja zaključeno celoto, ki se po izgledu, načinu gospodarjenja, lastništvu in pomenu v prostoru bistveno razlikuje od sosednjih gozdov.

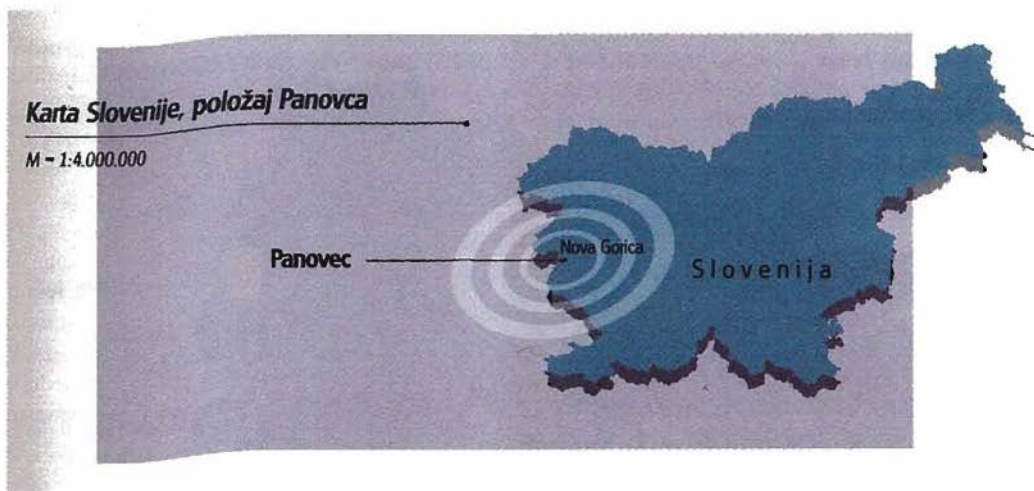
Panovec je najsevernejša vzpetina v gričevnatem svetu goric, ki se razprostira jugovzhodno od Nove Gorice. Miniaturno pogorje, ki poteka v smeri SV-JZ, se dviga iz nizkega sveta ob Lijaku in se konča na Kostanjevici nad mestom Gorica. Najnižja nadmorska višina je 80 m na Ajševici, najvišji vrh pa meri 193 m in se nahaja nad Pikolom. Zaobljeni vrhovi in hrbti se na severni strani strmo zaključujejo v številnih kratkih jarkih in dolinah, proti jugu in vzhodu pa se pobočja blago spuščajo in so prerezana le s štirimi daljšimi jarki s potoki.

Geološka podlaga Panovca je eocenski fliš, ki ga gradijo plasti laporja, skrilaste gline in peščenjakov. Globina tal je odvisna od nebesne lege, nagiba in načina razpadanja osnovne kamenine.

Nova Gorica z okolico sodi med najtoplejša območja Slovenije. Povprečna letna temperatura znaša 12° C, povprečna januarska temperatura je okrog 3° C, povprečna julijska temperatura je 22-23° C, letno pa je 80-100 dni z najvišjo dnevno temperaturo nad 25° C. V obdobju 1952-1961 je v Solkanu padlo povprečno 1.443 mm padavin. Padavinska maksimuma sta bila dva: junij-julij (165-164 mm) in oktober (172mm). Kljub relativno visoki količini padavin pride v času najvišjih temperatur do prekinitve rasti vegetacije, predvsem drevja.

3 KAJ JE BIOTSKA RAZNOLIKOST

Biotska raznolikost je pojem, ki se je v svetovnem in tudi našem prostoru pričel bolj intenzivno uporabljati po konferenci o okolju in razvoju, ki je bila leta 1992 v Rio de Janeiru. Angleški ali bolje rečeno ameriški pojem »biodiversity« je bil sprva domena strokovnih krogov v biologiji, v zadnjem desetletju pa so ga začeli uporabljati tudi naravovarstveniki, politiki in gozdarji. Izraz biotska raznolikost ljudi še vedno bega. Predvsem zato, ker se na prvi pogled zdi, da je to nekaj kar bi se lahko izmerilo (npr. število vrst, biomasa, populacijska

gostota), toda v praksi so merljive le določene komponente biotske raznolikosti.

Biotsko raznolikost bi lahko enostavno opredelili kot različnost življenjskih oblik, vendar je potrebna popolnejša definicija. V amerškem gozdarskem slovarju »The Dictionary of Forestry« iz leta 1998 je biotska raznolikost opredeljena kot:

1. Pestrost in obilje življenjskih oblik, procesov, funkcij in strukture rastlin, živali, in drugih živih organizmov, vključno z relativno zamotanostjo odnosov vrst, združb, genskega fonda in ekosistemov v prostoru, od lokalnega preko regionalnega do globalnega. Navadno razlikujemo pet ravni biotske raznolikosti:

- Genska raznolikost se nanaša na gensko raznolikost znotraj vrst.
- Vrstna raznolikost se nanaša na pestrost vrst v nekem prostoru.
- Združbena ali ekosistemska raznolikost se nanaša na pestrost združb ali ekosistemov določenem prostoru.
- Krajinska raznolikost se nanaša na pestrost ekosistemov v krajini.
- Regionalna raznolikost se nanaša na pestrost vrst združb, ekosistemov ali krajin znotraj specifične geografske regije.

2. Indeks vrstnega bogastva v združbi, ekosistemu ali krajini in relativna obilnost teh vrst. Vsaka raven biotske raznolikosti ima tri sestavne dele:

- Raznolikost sestave ali število sestavnih delov ali elementov sistema je označena z merili, kot so število vrst, genov, združb ali ekosistemov.
- Raznolikost zgradbe ali pestrost vzorcev ali organiziranosti sistema kot na primer struktura habitatov, struktura populacij ali morfologija vrst.
- Raznolikost delovanja ali številčnost ekoloških procesov znotraj sistema kot na primer režim motenj, vloga vrste v združbi in kroženje hranilnih snovi znotraj ekosistema.

Splošno pravilo je, da je treba biotsko raznolikost ocenjevati in vrednotiti v širšem prostoru in to najmanj na nivoju krajine. Originalno se je za splošni značaj krajine uporabljal izraz »matica«, ki je bil sinonim za bolj ali manj homogene velike površine kmetijskih zemljišč ali starih gozdov. Odgovarjajoče zaplate so bili ostanki gozdov ali gozdne jase. Z upoštevanjem navedenih dejstev in

novih pogledov na krajinsko ekologijo, smo gozd Panovec obravnavali kot krajino in zaplato, odvisno od načina obravnave.

4 PANOVEC KOT GOZDNA KRAJINA

Če biotsko raznolikost ocenjujemo na nivoju krajine, moramo upoštevati motnje (naravne in antropogene) ter prostorske in časovne dimenzije tega pojava. Da bi dojeli kumulativni vpliv človeških aktivnosti v prostoru in času, je potreben krajinski pristop. Spremembe v sestavi in zgradbi krajine močno vplivajo na biotsko raznolikost. Za rastlinske in živalske vrste velja, da človeško preoblikovanje in poenostavljanje krajine pospešuje generaliste na račun specialistov in redkih vrst.

Vlogo Panovca v kmetijsko-urbani krajini lahko ovrednotimo le, če preučimo, kaj Panovec kot gozdna krajina predstavlja z vidika biotske raznolikosti. Pri opredeljevanju biotske raznolikosti je upoštevana definicija, ki je navedena v »The Dictionary of Forestry« iz l. 1998, pri čemer smo ocenjevali naslednje nivoje biotske raznolikosti: pestrost vrst, pestrost gozdnih združb in pestrost sestojev v Panovcu kot gozdni krajini. V pričujočem prispevku pa je prikazana le pestrost sestave vrst, gozdnih združb in sestojev.

4.1. Pestrost vrst

Pestrost sestave vrst je prikazana v preglednici 1, kjer je narejena tudi primerjava z Zemljo in Slovenijo. Poudariti je treba, da so podatki za Panovec okvirni, saj se recimo ne ve koliko rastlinskih vrst, ki so bile registrirane pred dobrimi 120 leti, je zaradi spremenjenih življenjskih razmer še prisotnih in koliko jih je že izumrlo. Veliko vrst, ki jih navajajo stari botaniki, je v Panovcu uspevalo na mokriščih (ob potočkih in vlažnih travnikih). To pa so rastišča, ki so bila v zadnjih desetletjih najbolj prizadeta ali celo uničena. Ocenjuje se, da ni več primernih biotopov za uspevanje okoli 50 vrst praprotnic in semenk ter 27 vrst lišajev. Kljub temu lahko trdimo, da so v Panovcu nekatere skupine živih bitij zelo močno zastopane, njihov delež od v Sloveniji registriranih vrst pa je naslednji: domače drevesne vrste 59 %, lokalne drevesne vrste 46 %, grmovje 11 %, zelišča in trave 14 %, praproti 25 %, lišaji 8 %, glive 32 %, ptice 9 %, plazilci 33 %,

dvoživke 42 %, dnevni metulji 31 %, nočni metulji 12 % in divjad 33 %. Poleg tega so registrirane še naslednje tujerodne rastlinske vrste: 60 dreves, 13 grmov, 25 zelišč in trav in 1 gliva.

Nekatere tujerodne drevesne vrste se prav uspešno pomlajujejo in predstavljajo gradnu in dobu hudo konkurenco. Najbolj problematični vrsti sta robinija in rdeči hrast in v vlažnih in zavetnih legah tudi jelka. Od grmovnih vrst je najbolj problematična japonska medvejka, ki agresivno osvaja vse začasno ogolele ali presvetljene površine. Dosedanje izkušnje kažejo, da se bo s prisotnostjo večine tujerodnih vrst potrebno sprijazniti, kajti njihova odstranitev je praktično nemogoča in predraga. Potrebno pa bo predvideti in izvajati ukrepe, s katerimi se bo vzdrževalo ravnotežje med tujerodnimi in domačimi vrstami, saj je semenski fond tujerodnih drevesnih vrst prisoten na celi površini Panovca.

4.2. Pestrost gozdnih združb

Pestrost gozdnih združb v Panovcu je v primerjavi s Slovenijo majhna. Vendar so, razen gozdne združbe *Seslerio autumnalis-Quercetum petraeae*, prisotne vse, ki se v Vipavski dolini pojavljajo na eocenskem flišu. Njihov površinski delež je naslednji:

- Gozd gradna in senčnega šaša *Carici umbrosae-Quercetum petraeae*, ki porašča bolj sušne grebene in zgornje dele pobočij, se razprostira na 48 % površine.

- Gozd belega gabra in pirenejskega ptičjega mleka z vejicatom šašom *Ornithogalo pyrenaici-Carpinetum betuli caricetosum pilosae*, ki se pojavlja po dolinah in vzhodnih pobočij, zavzema 43 % površine.

- Bukov gozd z gradnom *Castaneo-Fagetum sylvaticae*, ki porašča predvsem osojna in strma pobočja ozkih dolin, je prisoten na 8 % površine.

- Gozd črne jelše *Carici elongatae-Alnetum glutinosae*, ki se pojavlja v širokih dolinah na oglejenih tleh, predstavlja 1 % površine.

Najbolj siromašna je gozdna združba *Castaneo-Fagetum sylvaticae*, kar je v skladu s predpostavko, da so najbrž kartirali realno in ne potencialno naravno vegetacijo. Gozdni združbi *Carici umbrosae-Quercetum petraeae* in *Ornithogalo pyrenaici-Carpinetum betuli caricetosum pilosae* sta si po pogostosti pojavljanja drevesnih in grmovnih vrst podobni, več pogostih vrst zelišč, trav in polgrmov pa je v slednji. Za gozdno združbo *Carici elongatae-Alnetum glutinosae* je značilno prevladovanje ene drevesne vrste, majhno število

Preglednica 1: Število registriranih vrst za posamezne skupine živih bitij na Zemlji, v Sloveniji in v Panovcu

Posamezne skupine živih bitij	Zemlja	Slovenija	Panovec			
	Ocena števila vrst	Registrirano število vrst	Registrirano število vrst			Vse vrste skupaj
			Lokalne domače vrste	Vnesene domače vrste	Vnesene tujerodne vrste	
drevje	250.000	71	33	9	60	102
grmovje		328	36		13	49
zelišča, trave		2.794	400		25	425
praproti	12.000	75	19			19
lišaji	20.000	860	68			68
glive	62.500	2.680	738	130	1	869
ptice	9.091	361	33			33
plazilci	5.954	21	7			7
dvoživke	4.014	19	8			8
dnevni metulji	150.000	186	58			58
nočni metulji		1.200	150			150
divjad		21	7			7

Opombe:

Podatki za Zemljo so povzeti po Mršiču (1997)

Podatki za Slovenijo so povzeti po Mayerju (1958), po Mršiču (1997) in po Mali flori Slovenije

Podatki za Panovec so povzetek rezultatov raziskav

pogostih grmovnih in zeliščnih vrst in velik delež redkih zeliščnih vrst. Praproti so maloštevilne in so v vseh štirih gozdnih združbah redke. V vseh gozdnih združbah se pojavlja skupaj le 36 od 232 vrst, od tega: 5 drevesnih vrst, 10 grmovnih vrst, 20 zelišč, trav in polgrmov in samo 1 praprot. Ker je vsem štirim gozdnim združbam skupno le 36 vrst, je več kot očitno, da bo biotska raznolikost zagotovljena le, če bodo v Panovcu prevladovali starejši sestoji, v katerih naravna sestava drevesnih vrst ne bo preveč spremenjena.

4.3. Pestrost sestojev

V gozdu, v katerem ni čutiti direktnega vpliva človeka, so naravne motnje (veter, sneg, žled, strela, požar, žuželke, divjad, i.t.d.) tiste, ki zagotavljajo pestrost sestojev in biotsko raznolikost. Velikost in oblika motenj, intenzivnost motenj, pogostost motenj ter gostota in vzorec motenj ustvarjajo različne biotope in habitate, ki prostorsko in časovno zagotavljajo obstoj vseh po naravi danih vrst. Ker je človek v večini gozdov zmernege podnebnege pasu prisoten že tisočletja, so človekove dejavnosti tiste, ki so nadomestile naravne motnje in ustvarjajo razmere za obstoj in razvoj različnih rastlinskih in živalskih vrst. Človekove dejavnosti, ki povzročajo motnje, so: sečnja, steljarjenje, gozdna paša, nabiralništvo, lov, vnašanje tujerodnih vrst, rekreacija, onesnaževanje zraka, vojni spopadi, i.t.d..

V zadnjih 500 letih je bil vpliv človeka na gozdove v Panovcu tako močan, da je dejanska sestava drevesnih vrst po današnjih kriterijih stroke močno spremenjena. Posledica dosedanjega načina gospodarjenja je, da znaša delež tujerodnih drevesnih vrst v Panovcu že 50 % od skupne lesne zaloge. Trenutno predstavlja Panovec enkratno mešanico hrastovih sestojev in sestojev umetno vnesenih domačih in tujerodnih drevesnih vrst, od katerih se nekatere uspešno naravno pomlajujejo (jelka, robinija, rdeči hrast). Kakšno je trenutno stanje je lepo razvidno iz sestojne karte Panovca, ki smo jo izdelali na podlagi leta 2002 izdelanih gozdnogojitvenih načrtov. Kljub združevanju podobnih sestojev smo izločili 15 sestojnih tipov, ki se razlikujejo po sestavi drevesnih vrst, hektarski lesni zalogi in površinski zastopanosti. V grobem lahko ločimo naslednje sestojne tipe:

- Hrastovih sestojev z naravno zastopanostjo

drevesnih vrst (več kot 70 % hrasta in lokalnih domačih listavcev) je 42 %.

- Mešanih sestojev s prevlado domačih listavcev (lokalnih in vnesenih) je 22 %.
- Sestojev tujerodnih listavcev (robinija in rdeči hrast) je 15 %.
- Sestojev domačih vnesenih iglavcev (črni bor, jelka, smreka) je 12 %.
- Sestojev tujerodnih iglavcev je 9 %.

Pestrost sestojev je najbolje opredeljena z navpično plastovitostjo, sezonskimi spremembami vegetacije in pogostnostjo pojavljanja posameznih rastlinskih vrst. Značilnosti glavnih sestojnih tipov so naslednje:

- Hrasti s svojo za svetlobo propustno krošnjo omogočajo, da je navpični profil v celoti zapoljen s sencovzdržnimi drevesnimi in grmovnimi vrstami.
- Sestoji črne jelše in velikega jesena, ki poraščajo ekstremna rastišča, so dvoplastni, z bujno razvitim grmovnim slojem.
- Bukovi sestoji z gostimi krošnjami izključujejo razvoj navpičnega profila.
- Sestoji rdečega hrasta so izrazito enoplastni in izključujejo pojavljanje drugih drevesnih in grmovnih vrst.
- Sestoji robinije so dvoplastni. Za mlajše razvojne faze je značilna grmovna plast, v kateri prevladuje agresivna japonska medvejka. V starejših razvojnih fazah v zgornjo plast vdirajo gorski javor, veliki jesen in bodika, kar je odvisno od gozdne združbe.

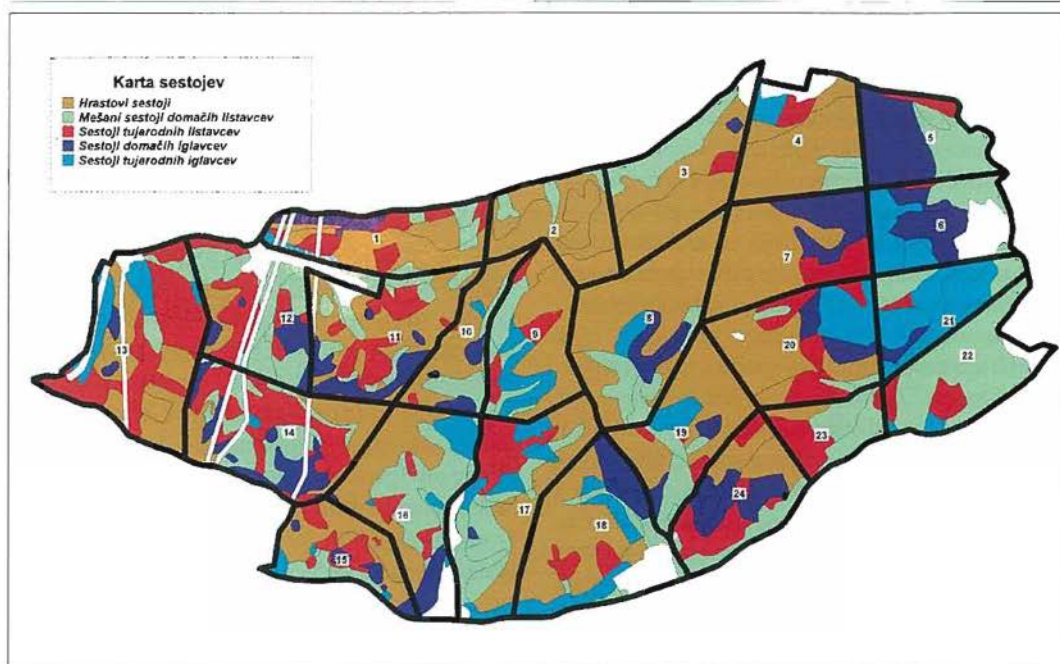
• V sestojih črnega in rdečega bora ter evropskega in japonskega macesna je v vseh plasteh znatna primes avtohtonih listavcev, zato je navpični profil precej zapoljen.

- Strneni sestoji jelke, smreke in Lawsonove paciprese so enoplastni. Pri presvetlitvi prične v smrekove sestoje vdirati robinija, v jelovih sestojih pa se prične pomlajevanje z jelko.

Na splošno velja, da se bogastvo in pestrost rastlinskih in živalskih vrst povečujeta z debelino drevja in zapoljenostjo navpičnega profila. Iz opisa navpičnega profila sestojev je razvidno, da biotsko raznolikost zagotavljajo predvsem hrastovi sestoji.

5 PANOVEC KOT ZAPLATA GOZDA

Iz znanih zgodovinskih virov je razvidno, da je bil Panovec vedno zaplata gozda v kmetijski krajini. Kjub

nenehnim antropogenim motnjam (oskrba z lesom, paša, steljarjenje, nabiranje plodov, vnašanje tujerodnih drevesnih vrst) je predstavljal zatočišče za rastlinske in živalske vrste, ki so se tu ohranile, saj je bil od XVI. stoletja naprej gozd v njegovi neposredni okolici večinoma izkrčen. Z rastjo urbanih površin je Panovec postal del kmetijsko-urbane krajine, vendar je s kmetijskim delom te krajine povezan le na jugovzhodnem delu, kajti povsod drugod ga skoraj neprepustno omejujejo urbane površine in industrijska cona Kromberk. Vendar se tekom časa njegova vloga ni spremenila. Ker v gozdovih Spodnje Vipavske doline prevladujejo panjevci robinije, še vedno predstavlja kolikor toliko ohranjeno zaplato prvobitne vegetacije, čeprav tujerodne drevesne vrste predstavljajo že 50 % trenutne lesne zaloge. Pomembno je predvsem to, da postaja Panovec star gozd, kakršnih v okolici ni veliko.

Da je Panovec nekaj posebnega in da zasluži posebno obravnavo, so vedeli tudi l.1985, ko je bil z občinskim odlokom razglašen za naravno znamenitost. Za vse objekte, ki so bili razglašeni za naravno znamenitost, je bil v strokovnih osnovah za razglasitev tudi režim varstva, ki je za Panovec predvideval: varovanje gozda znotraj predlaganih meja, izločitev iz normalnega gospodarjenja (razen sanitarne sečnje), poudarjeni sta bili znanstveno-

raziskovalna (študij ekologije, populacij gozdnega drevja, sukcesij in človeških vplivov na ekosistem) in rekreacijska funkcija, pred vsakim posegom v gozd pa je bilo predvideno soglasje pristojne naravovarstvene službe. Glavni namen odloka je bil zaščita Panovca, ki ima regionalni pomen, pred zunanjimi posegi, ki so bili predvideni za širitev industrijske cone v Kromberku. Velika zasluga odloka je, da se površina gozdov v Panovcu ni več krčila. Odloka se dosledno ne izvaja, ker se z gozdovi gospodariti, vendar z upoštevanjem določenih omejitev.

6 DOSEDANJE GOSPODARJENJE Z GOZDOVI

Zgodovinsko gledano so za Panovec značilna naslednja obdobja:

- V času, ko je človek krčil gozdove in pridobival kmetijska zemljišča, se je Panovec iz do sedaj nam neznanih razlogov ohranil.
- Približno 200 let (XVI. in XVII. stoletje) je bilo mesto Gorica življenjsko odvisno od lesa iz Panovca.
- Z začetkom merkantilizma in razvojem zunanje trgovine je bil hrast iz Panovca rezerviran za potrebe avstrijske mornarice (XVIII. in XIX. stoletje).

• Za obdobje od konca XIX. stoletja do osemdesetih let XX. stoletja so značilni načrtno gospodarjenje z gozdovi in prizadevanja za melioracijo degradiranih gozdov in čim večje donose lesa, kar so skušali doseči z vnašanjem tujerodnih drevesnih vrst.

• Trenutno smo pred odločitvijo ali se bomo odločili za ohranjanje biotske raznolikosti in dendrološke dediščine ter zagotavljanje rekreacije meščanom mesta Nova Gorica ali pa bomo v gozdu še vedno videli le kubike lesa.

Načrtno gospodarjenje z gozdovi v Panovcu se je pričelo l. 1879, ko se je pričelo z izvajanjem prvega gozdnogospodarskega načrta za obdobje 1879-1888. Poleg tega načrta je ohranjen še drugi načrt za obdobje 1889-1898. Znano je, da so Avstrijci izdelali gozdnogospodarski načrt tudi za obdobje 1905-1914 in Italijani za obdobje 1933-1942. Naslednji gozdnogospodarski načrti so bili izdelani po II. svetovni vojni. Panovec je bil vključen v GGE Gorica, gozdnogospodarski načrti pa se nanašajo na desetletja 1976-1985, 1986-1995 in 1997-2006. Za vmesno obdobje so na razpolago le skromni podatki o vnašanju tujerodnih drevesnih vrst za časa Italije.

Gozdovi so bili najbolj ohranjeni na začetku XVIII. stoletja, po več desetletni prepovedi sečnje, in najbolj prizadeti po koncu I. svetovne vojne. Gibanje lesnih zalog in načrtovanih sečenj je prikazano v preglednici 2. Iz prikaza je vidno nihanje lesnih zalog, medtem ko je bil etat presenetljivo ves čas na približno isti ravni 600 do 800 m³. Izjema sta le podatka za leti 1724 in 1905. V zadnjih treh desetletjih so bile sečnje vedno večje od načrtovanih in sicer:

• V obdobju 1976-1985 je bil predpisani etat dosežen s 189 %, pri iglavcih s 110 % in pri listavcih z 216 %.

• V obdobju 1986-1996 je bil predpisani etat dosežen s 134 %, pri iglavcih z 212 % in pri listavcih s 126 %.

• V obdobju 1997-2003 se je v sedmih letih doseglo 122 % predpisanega 10 letnega etata, pri iglavcih s 126 % in pri listavcih s 121 %.

Za Panovec smo za obdobje 1997-2003 analizirali in proučili odkazilo in izvajanje sečenj. Bistvene ugotovitve so naslednje:

• Usmeritve za povečanje lesne zaloge so bile neustrezne, saj je bila intenziteta 5-8 % od lesne zaloge predpisana za skoraj vse tipe sestojev, tudi za drogovnjake hitro rastočih tujerodnih iglavcev.

• Pri listavcih je bila struktura odkazila naslednja: redčenje 51 %, pomladitvena sečnja 2 %, panjevska sečnja 21 %, sanitarna sečnja 26 %.

• Pri iglavcih je bila struktura odkazila naslednja: redčenje 54 %, pomladitvena sečnja 27 %, sanitarna sečnja 19 %.

• V oddelkih, v katerih prevladuje hrast, se je odkazalo 12-28 % od lesne zaloge, v drogovnjakih iglavcev pa 16-308 % od lesne zaloge.

• Od vsega odkazanega hrastovega drevja predstavljajo sušice (zaradi zamujenih redčenj izločeno suho drevje) kar 41 % lesne mase, glavčina sušic pa je bila v debelinskem razredu 11-30 cm.

• V 7 letih se je predpisane sečnje doseglo z 122 % (iglavci 126 % in listavci 121 %), zato je bilo potrebno izdelati spremembe in dopolnitve gozdnogospodarskega načrta, s katerimi se je povečalo predvidene sečnje.

Preglednica 2: Lesna zaloga in etat v Panovcu

Leto	Lesna zaloga (m ³ /ha)			Etat (m ³ /leto)			Etat/lesna zaloga (%)			Sestoji iglavcev ha
	iglavci	listavci	skupaj	iglavci	listavci	skupaj	iglavci	listavci	skupaj	
1724		280	280		1.500	1.500				
1843					960	960				
1879		96	96		613	613			17	68
1889		98	98		797	797			22	80
1905	55	120	175		1.300	1.300			20	75
1933	1	40	41		708	708			46	70
1976	31	96	127	171	503	674	15	14	14	
1986	34	123	157	58	570	628	5	13	11	73
1997	61	194	255	266	839	1.105	12	11	11	79

Opomba: Za obdobje 1997-2006 so upoštevani podatki aneksa k gozdnogospodarskemu načrtu Gorica

NOVI POGLEDI NA VREDNOTENJE IN UPORABO PROSTORA

rednotenje in namembnost gozdnega prostora časom spreminjata in sta odvisna od razvoja potrebe, trenutnih potreb in političnih odločitev. V Panovcu na istem prostoru vpljajo različne interesne dejavnosti, ki med seboj niso usklajene. Tradicionalnim dejavnostim, pridobivanju lesa in lovu, so se že pred leti pridružile raznovrstne rekreativne dejavnosti, nova pa je skrb za ohranjanje biotske raznolikosti in dendrološke dediščine. Če tehtanje dejavnosti ovrednotimo po pomenu, dobimo sledeči prioritetni vrstni red:

Ohranjanje biotske raznolikosti je prioriteta državnega pomena. Ohranjeni hrastovi gozdovi z vsemi po naravi danimi vrstami, ki obsejajo 42 % površine Panovca, predstavljajo veliki fond *in situ*, ki se bo zaradi dovolj velike ekološke prilagodljivosti prilagajati prihajajočim klimatskim spremembam. Če bo v teh gozdovih ohranjena tudi sušica in podrtic, bo poskrbljeno tudi za ohranitev življenjskega okolja ptic, dvoživk, gliv,

Ohranjanje dendrološke dediščine je izredno pomembno in strokovnih razlogov ravno tako velikega pomena. Z evidentiranimi vrstami drevesnih vrst, od tega 42 domačih in 60 tujerodnih, je Panovec enkratni učni poligon, ki ga obiskujejo vsi, od predšolskih otrok do študentov visokega šola.

Rekreacija ima lokalni pomen, zato je na tretje mesto.

Pridobivanje lesa, ki je bilo nekoč izredno pomembno (oskrba mesta Gorica z drvmi in lesnim lesom, ter les za ladjedelništvo) je danes na pomenu, zato je uvrščeno na četrto mesto.

Lov je v Panovcu že od nekdaj tradicionalna dejavnost. Ker se s to dejavnostjo ukvarja manjša skupina ljudi, je gojenje divjadi in izvajanje lova uvrščeno na zadnje peto mesto.

Novo je strokovna dognanja in izhodišča za ohranjanje biotske raznolikosti so znana iz obsežne domače literature, gre le za problem, kako v praksi izpeljati. Ravno tako so za Panovec predlogi za prostorsko opredelitev izvajanja rekreativnih dejavnosti. Gre v bistvu

za konflikt različnih interesov, v katerega so vpleteni gozdarji, naravovarstveniki, lastnik, lovci, rekreativci, in vodstvo Mestne občine Nova Gorica.

Prvi in verjetno najbolj težak korak bo prepričati gozdarje, da je zaradi ohranjanja biotske raznolikosti treba nekatere gozdove začasno izločiti iz gospodarjenja (10-30 let), da je bilo vnašanje hitro rastočih tujerodnih drevesnih vrst strokovna in politična napaka, in da panjevsko gospodarjenje z robinijo siromaši biotsko raznolikost. Mišljenje, da je vse gozdove s sečnjo nujno potrebno negovati, in da so sušice v gozdu znak slabega gospodarjenja, pa je v gozdarski stroki še vedno prevladujoče. Miselni zasuk bo potreben tako pri delavcih Zavoda za gozdove Slovenije, kot tudi pri delavcih koncesionarja SGG Tolmin.

Delavci Zavoda za varstvo narave bi na primeru Panovca morali upoštevati l. 2002 sprejeto Strategijo ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji in l. 2003 zavarovane habitate iz projekta Natura 2000. Potrebno bo preveriti in dopolniti občinski odlok iz l. 1985 in določiti nov režim varovanja, ki bo v skladu z mednarodno sprejetimi obvezami.

Večinski lastnik Panovca je Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS, ki je prehodna institucija, ki bo prenehala obstajati, ko bo končan proces denacionalizacije. Problem Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov RS je, da mora ustvarjati dohodek in da ne more namenjati denarja za take potrebe, kot se kažejo v Panovcu. Tu se kaže dvoiličnost države in neusklajenost delovanja dveh ministrstev, MKGP in MOPE. Po eni strani sprejema mednarodno potrjene obveze o ohranjanju habitatov, po drugi strani pa zahteva rento od vseh gozdov, ki so v njeni lasti. Na razpolago sta dve možnosti, ali Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS nameni del rente za neprofitna vlaganja v Panovec, ali pa ga brezplačno prenese na Mestno občino Nova Gorica.

Zakon o divjadi in lovstvu, ki ga je 19. 12. 2003 sprejel Državni zbor Republike Slovenije, v 10. členu določa kaj so lovne in nelovne površine. V 7. točki prvega odstavka so kot nelovna površina navedeni: otroška in športna igrišča, redno obiskovana in označena sprehajališča, kopališča in podobni objekti. Lovci se bodo pač morali prilagoditi novi lovski zakonodaji in v zahodnem delu Panovca prekiniti z izvajanjem lova, kar pomeni, da bodo morali

ukiniti tudi tri vzdrževana krmišča, na katerih izvajajo odstrel divjih prašičev.

Mestna občina Nova Gorica-Oddelek za okolje in prostor, pripravlja prostorsko ureditveni plan občine Nova Gorica, katerega del je tudi ureditveni načrt za rekreacijsko cono Panovec. Če se bo pri izdelavi tega načrta upoštevalo usmeritve iz monografije o Panovcu, bo narejen velik korak naprej. Če bo Mestna občina Nova Gorica s proračunom tudi zagotovila sredstva za rekreacijsko cono Panovec, je to drugi korak naprej. Za to so vse možnosti, saj dopolnjeni zakon o igrah na srečo določa, da je treba del koncesijske dajatve, ki je namenjen lokalnim skupnostim na tako imenovanem zaokroženem turističnem območju, porabiti za ureditev prebivalcem prijaznejšega okolja in za turistično infrastrukturo. Naj spomnim, bivše vodstvo Mestne občine Nova Gorica z županom Črtomirom Špacapanom na čelu je z izdajo monografije o Panovcu omogočilo, da se je na enem mestu zbralo vse kar je bilo do sedaj znanega o njem. Novo vodstvo z županom Mirkom Brulcem na čelu pa lahko njihov odnos do Panovca nadgradi z naslednjimi konkretnimi vlaganji: urejanje infrastrukture za rekreacijo, v opuščnem objektu zraven gozdarske hiše ureditev naravovarstvene učilnice, premestitev strelišča na primernejšo lokacijo, košnja travnikov, zaposlitev nara-

varstvenega nadzornika ali redarja, ki bi skrbel za red in vzdrževanje infrastrukture.

8 ZAKLJUČKI

Povrnimo se še k provokativnemu naslovu »Panovec kot ponos, upanje ali razočaranje«. Če se bo uresničilo večji del predlaganih pobud, bomo meščani Nove Gorice lahko ponosni na Panovec. Če se bo v javnosti pričelo bolj intenzivno pogovarjati o njem in se bo realiziralo vsaj del predlaganih pobud, bo obstajalo upanje, da se bo kaj spremenilo. Če bo ostalo tako kot je, bo to razočaranje.

9 VIRI

- PAPEŽ, J., 2001a. Krajinske in ekološke značilnosti. V: Papež, J. (Ur.), Panovec. Mestna občina Nova Gorica, ZGS OE Tolmin. Grafika Soča, Nova Gorica, s.10-15.
- PAPEŽ, J., 2001b. Dosedanje gospodarjenje z gozdovi. V: Papež, J. (Ur.), Panovec. Mestna občina Nova Gorica, ZGS OE Tolmin. Grafika Soča, Nova Gorica, s.18-35.
- PAPEŽ, J., 2001c. Ohranjanje biotske raznolikosti. V: Papež, J. (Ur.), Panovec. Mestna občina Nova Gorica, ZGS OE Tolmin. Grafika Soča, Nova Gorica, s.144-171.
- PAPEŽ, J., 2001d. Ovrednotenje prostora. V: Papež, J. (Ur.), Panovec. Mestna občina Nova Gorica, ZGS OE Tolmin. Grafika Soča, Nova Gorica, s.174-183.